

AZ INTERKULTURÁLIS BEVEZETŐ KURZUSOK SZEREPE A TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓ ELŐSEGÍTÉSÉBEN

THE ROLE OF INTERCULTURAL INTRODUCTORY COURSES IN THE PROMOTION OF SOCIAL INTEGRATION

SCHMIDT ILDIKÓ¹

A társadalmi integráció igénye minden modern társadalmat kihívások elé állít egyrészt a bevándorlók számának növekedése, másrészt a másod- és harmadgenerációs migránsok nagy tömegének megoldatlan helyzete miatt. A befogadó országok migrációs törvénye keretet szab a bevándorlók integrációját segítő lehetőségeknek, amelyeknek középpontjában többnyire a nyelv és az interkulturális ismeretek állnak. A jogi szabályozás nemzetközi áttekintésén és az Európai Bizottság által kidolgozott *Draft European Modules on Migrant Integration – Európai modulok a bevándorlók integrációjának elősegítésére (Európai modulok)* dokumentumon keresztül jelen tanulmány azt elemzi, hogy Magyarországon milyen törvényi keretbe ágyazódik a migráns személyek integrációja, különös tekintettel az interkulturális ismeretek átadására.

Kulcsszavak: társadalmi integráció, migránsok, migránspolitika, nyelvoktatás

The demand for social integration presents a challenge for every modern society, on the one hand because of the increase in the number of migrants, and on the other hand because of the unsolved situation of a large number of second and third generation migrants. The acts on migration of the host countries define the framework limiting the possibilities of helping the integration of migrants which, in most cases, centre around language and intercultural knowledge. Through giving an international overview of legal regulation and presenting the document entitled *Draft European Modules on Migrant Integration*, elaborated by the European Commission, this paper analyses the legal framework in which the integration of migrants is embedded in Hungary with special regard for the transfer of intercultural knowledge.

Keywords: social integration, migrants, migrant policy, language teaching

BEVEZETÉS: INTERKULTURALITÁS ÉS INTEGRÁCIÓ

A migrációkutatás középpontjában a társadalmi integráció megvalósulásának vizsgálata áll. Szorosan kapcsolódik e kutatási területhez az integrációhoz szükséges feltételek megléte és mértéke, biztosíthatósága egy-egy társadalmon belül, illetve hogy az erre vonatkozó törvényi szabályozás milyen keretet teremt mindehhez. A társadalmi integráció sikeressége jól látható azon a folyamaton keresztül, hogy miként válik egy külföldről bevándorló, majd a későbbiekben a társadalom szerves részét képező migráns háttérű állampolgár. Ennek a hosszú útnak a során mind a migráns személy, mind a befogadó ország állampolgára sok tapasztalatot szerez, amely elindítja a két csoport közötti interkulturális cserét. Eközben éledik az egyének kulturális percepciója, és fejlődik interkulturális kompetenciájuk. Jelen

---

¹ SCHMIDT Ildikó
Thomas Mann Gymnasium – Deutsche Schule
1121 Budapest, Cinege út 8/C.

tanulmányban arra keresem a választ, hogy Magyarországon nemzetközi összehasonlításban milyen törvényi keretbe ágyazódik be a migráns személyek integrációja.

1. NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK

Az integráció kétirányú folyamat, amely hatást gyakorol az országba érkező személy oldalán éppúgy, mint a befogadó társadalom oldalán. A migrációtörténet jól mutatja, hogy e két, egymással interakcióba kerülő csoport érdekei és egymáshoz való viszonyulása miként tükröződik magasabb szinten a törvénykezésben. Az 1960-as évektől a nemzetközi bevándorláspolitikai hagyományok három típusa rajzolódott ki. JOPPKE (2012) összefoglaló elemzése alapján a multikulturalista modell Nagy-Britanniában, az asszimilista modell Franciaországban és a szegregációs modell Németországban nyert teret. A három modell ugyan egymástól jelentős mértékű eltérést mutat, a társadalmi integráció terén azonban az eredmények sajátos módon hasonlóak. Függetlenül attól, hogy az állam miként viszonyul a polgári integrációhoz, és ehhez milyen törvényi keretet teremt, az egyén identitásához kapcsolódó érzékeny viszonyulások továbbra is az egyén hatáskörében maradtak, és ezeket a fent említett modellek egyike sem tudta érdemben befolyásolni. Az 1990-es évekre nyilvánvalóvá vált, hogy a bevándorló csoportok nem tudtak szerves részévé válni a befogadó társadalomnak, marginalizálódtak. A munkanélküliség, az iskolázottság mértéke, az iskolából való kimaradás és a radikalizálódás mutatói jól szemléltetik, hogy a társadalmi integráció liberális formái nem hoztak eredményt.

Az *elbukott integrációs (failed integration)* (FAVELL 2001) trendek hatására Európaszerte radikális törvényi változtatások kerültek bevezetésre. Ezen módosítások zászlóshajója Hollandia lett a maga neoliberais irányvonalával, az elhíresült Holland-moddellel. Hollandiában a liberális állam addig uralkodó multikulturális befogadó társadalmi koncepcióját, melynek értelmében a befogadó társadalom lehetővé teszi a bevándorló csoport számára, hogy beilleszkedjen a holland társadalmi rendbe a saját értékrendje és igényei alapján, felváltotta egy keményvonalas, restriktív rendszer. A cél az volt, hogy a multikulturalizmus zászlaja alatt szegregálódott csoportokat minél hatékonyabban integrálják a többségi társadalomba, elsősorban a munkaerőpiacon. Ehhez az első lépés a holland nyelv elsajátítása, de már nem csupán a nemzeti identitás részeként, hanem elsősorban a foglalkoztatottság könnyebb megvalósulása érdekében. A munkaerő-piaci részvétel mellett kardinális kérdéssé vált a bevándorlók hatékony társadalmi önérvényesítésének elérése, amelyhez elengedhetetlen a holland demokratikus társadalmi berendezkedés értékeinek és normáinak megismerése és az ezekhez való alkalmazkodás. Ezen célok megvalósításához egy sor korlátozó és szankcionáló intézkedés társult, amelynek célja, hogy a különféle jogi státuszok – ideiglenes tartózkodás, letelepedés, állampolgárság – megszerzése és a család egyesítés lehetősége és megvalósulása a nyelvtudáshoz, illetve annak szintjéhez kötött (JOPPKE 2012). Az itt nagy vonalakban vázolt intézkedések Nyugat-Európa más országaiban is bevezetésre kerültek az adott ország meglévő rendszerébe a nemzeti „vérmérsékletnek” megfelelően, többek között Németországban, Franciaországban, Nagy-Britanniában, Ausztriában és Dániában.

Az integráció törvényi szabályozásának múltban gyökerező gyakorlati tapasztalatai alapján az Európai Bizottság a különböző EU-tagállamok nemzeti jó gyakorlataira építve kidolgozta a *Draft European Modules on Migrant Integration – Európai modulok a bevándorlók integrációjának elősegítésére (Európai modulok)* dokumentumot, amely a bevándorlók társadalmi integrációjának elősegítésére tesz javaslatokat. A dokumentum három modultervezetet tartalmaz, amelyek az integráció sarkköveinek is tekinthetők. Az első modul a *Nyelvi és interkulturális tanfolyamok*, a második *A befogadó társadalom erős elköteleződés-*

se, a harmadik pedig *A bevándorlók aktív részvétele a közösségi élet minden területén (Európai modulok 2011: 173)*. Nemzetközi tapasztalatok alapján látható, hogy az integráció elősegítésében jelentős szerepet kap két tudásterület: az adott ország nyelve, valamint az adott országra jellemző kulturális ismeretek. A jó gyakorlatok vizsgálata azt mutatja, hogy a közelmúltig az elsőt nyelvtanfolyamok keretében, míg a másodikat interkulturális bevezető kurzusokon keresztül sajátították el a külföldiek. Az egyik kiemelt jó gyakorlat Dániában működik, amely példaértékűen illusztrálja, miként alakult a társadalmi beilleszkedés előmozdítása az elmúlt néhány évben, és milyen radikális fordulat eredménye a jelenlegi helyzet. A 2013 decemberéig fennálló rendszerben a nyelvtanfolyamok és a szakmai kompetenciát fejlesztő kurzusok mellett nagy hangsúlyt kaptak az interkulturális bevezető kurzusok. A jóléti társadalom intézményrendszere és működési elvei, a demokratikus értékek bemutatása mellett a munkahelyi kultúra, a dán oktatási rendszer, a dán történelem és földrajz, a dán társadalmi működés, azon belül a konvenciók, szokások a mindennapok szintjén, a dán művészet és kultúra kap helyet ezeken a kurzusokon. A tanfolyamok kialakítása során a gazdaságosságot kiemelten figyelembe véve a csoportok a lehető legnagyobb létszámúak – átlagosan 30 főt sorolnak egy csoportba –, akik a *Dán 1, 2, 3* tanfolyamok 1 és 2 moduljain tanulnak alfabetizáló és A1 szinten, tehát meglehetősen alacsony nyelvi szinten állnak dán nyelvből. A nyelvi akadályok kiküszöbölésére, a minél precízebb értés érdekében a tanfolyamot angolul, illetve a bevándorlók anyanyelvére fordítva hallgathatják a résztvevők (FALUDY–SCHMIDT 2013).

Az interkulturális bevezető kurzusokra vonatkozó új szabályozás alapján 2014. január 1-től megszűnik ez a szolgáltatás. 2013 derekán jelentették be ezt a meglehetősen drasztikus döntést, amelynek indoklásaként a pénzügyi takarékosagra hivatkoztak. A háttérben különféle országspecifikus és a nemzeti érdekek felett álló általános okok húzódnak meg, amelyek közül most két, univerzálisnak mutató okot emelnek ki. JOPPKE (2007, 2012) vázolta azokat a trendeket, amelyek szerint a befogadó állam a multikulturalista, asszimilációs vagy szegregációs modell mentén képzeli el integrációs politikáját. Dánia – több más európai országgal együtt – a Hollandiában már bevált példa nyomán alakította ki saját rendszerét, vagyis az integráció az egyén hatáskörébe utalva mint kötelesség jelenik meg (JOPPKE 2007). Az integrációs trendek mellett másik szempont az oktatás hatékonyságának figyelembevételével kialakítani az interkulturális ismeretek átadását, vagyis a nyelvoktatás folyamatában a nyelven keresztül, tartalmi indukcióval építeni fel az országképet, nem pedig előadás formájában, az információátadás befogadói szempontból legkevésbé hatékony módján.

E jó gyakorlaton keresztül megfigyelhető, hogy az integrációt erősen támogató, nagy állami gondoskodást mutató dán rendszer – amely egyébként illeszkedik a Nyugat-Európa más országaiban is lezajló folyamatokhoz – hogyan szűkíti az ellátás körét, és egyben hogyan hárítja át a beilleszkedés felelősségét a bevándorlóra, miközben – ha nem is a korábbi explicit módon –, de az interkulturális ismeretek terén is szolgáltatást biztosít.

2. A JOGI KÖRNYEZET MAGYARORSZÁGON

A dán jó gyakorlaton keresztül bemutatott nemzetközi folyamatokat most a magyar rendszer működésével vetem össze. A magyarországi vonatkozó törvényi környezet kialakítása nemzetközi viszonylatban meglehetősen későn indult. A menekültügy átfogó jogi szabályozása a Menedékjogról szóló 1997. évi CXXXIX. törvény, és a törvény hatálya alá tartozó külföldiek ellátásáról és támogatásáról szóló 25/1998. (II. 18.) kormányrendelet megszületésével kezdődött. Ennek módosítása – amelyre azért volt szükség, hogy összhangba hozzák

a magyar jogszabályokat az EU követelményeivel – a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény és a végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) kormányrendelet (GÜTI–SCHMIDT 2011). A jelenleg hatályban lévő 2007-es törvény került módosításra a 446/2013. (XI. 28.) kormányrendelettel, amellyel 2014. január 1-től új ellátási rendszer került bevezetésre.

A fentebb említett törvények és kormányrendeletek a célcsoport oldaláról vizsgálva talán még nagyobb eltérést mutatnak a nemzetközi jogalkotói gyakorlattól, mint az időbeli oldal: Magyarországon ugyanis csak a nemzetközi védelem alatt állók részesülnek ellátásban. Nemzetközi védelem alatt álló a 2007. évi LXXX. tv. szerint az a külföldi, aki faji, illetve vallási okok, nemzeti hovatartozása, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása, politikai meggyőződése miatti üldöztetése vagy az üldözéstől való megalapozott félelme miatt származási országán kívül tartózkodik, és nem tudja vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja a származási országa védelmét igénybe venni, vagyis menekült [2007. évi LXXX. tv. 6. cikk (1–2)]. A törvényben megjelent egy új védelmi kategória: az oltalmazotti jogállás. Oltalmazottként kiegészítő védelemben részesül az a külföldi, aki nem felel meg a menekültkénti elismerés feltételeinek, de fennáll annak a veszélye, hogy származási országába történő visszatérése esetén a 15. cikk szerinti súlyos sérelem érné (halálbüntetéssel fenyegetés, kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés alkalmazása, a polgári személy életének vagy testi épségének súlyos fenyegetettsége, amely nemzetközi vagy belső fegyveres konfliktus során alkalmazott megkülönböztetés nélküli erőszak következménye), és nem tudja vagy az e veszélytől való félelmében nem kívánja a származási országa védelmét igénybe venni (2007. évi LXXX. tv. 12. cikk). További nemzetközi védelmi kategória a *menedékes*, amelynek keretében *ideiglenes védelemben* részesül az a külföldi, aki a Magyarország területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozik, amelyet az *Európai Unió Tanácsa a 2001/55/EK tanácsi irányelv* szerint ideiglenes védelemre jogosultként elismert, vagy az *Országgyűlés* ismerte el ideiglenes védelemre jogosultként, mivel a csoportba tartozó személyek hazájukból fegyveres konfliktus, polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetve az emberi jogok általános, módszeres vagy durva megsértése – így különösen kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód – miatt elmenekülni kényszerültek (2007. évi LXXX. tv. 19. cikk).

Magyarországon az integrációt szabályozó törvényi keret hatálya alá tehát kizárólag a menekült, oltalmazott és menedékes jogi státusszal rendelkező külföldiek tartoznak. Sok oka lehet annak, miért alakult a szabályozás ilyen módon, de ennyi idő elteltével már gyakorlatilag lehetetlen egyértelműen rekonstruálni, mi lehetett a jogalkotók logikája a döntés meghozatalakor. Találgatások és gondolat kísérletek helyett nézzük a tényeket. Érdekes, hogy a nemzetközi törvénykezési trendek amúgy időben megfelelő, bevándorlókra vonatkozó intézkedéseit és változtatásait Magyarország nem a bevándorlókra, hanem a nemzetközi védelem alatt állókra és csak rájuk értelmezi. Ugyanakkor a külföldi példák alapján a nemzetközi védelem alatt állókat érintő – amúgy jóval több, mélyebb segítséget jelentő – ellátások a jogalkotók figyelmét elkerülik. Létrehozva ezzel egy furcsa helyzetet, amelybe rendszerszinten van kódolva a működésképtelenség. Vagyis Magyarországon a nemzetközi védelem alatt állók ellátása megegyezik a nemzetközi gyakorlatban az általános bevándorló csoportok ellátásával.

A jogi szabályozásból következően azokra a külföldiekre, akik nem nemzetközi védelem alatt állnak, nem vonatkozik semmilyen integrációt előmozdító rendelkezés. Vagyis az ő integrációjukat – a nyelvi, kulturális és munkaerő-piaci integrációt – az állam nem segíti semmilyen módon. A munkaerő-piaci, lakhatási feltételeket egyrészt a külföldinek az országba lépéskor már teljesítenie kell, másrészt az állam a civil szervezetekhez utalja az

ellátás egyéb részeit, amely szolgáltatásokat a civileknek pályázatokkal kell finanszírozniuk. A civil szervezetekkel és piaci alapon működő szolgáltatókkal a kapcsolatfelvételt és ügyintézést a bevándorlónak egyéni úton, saját magának kell megoldania.

3. NYELVI ÉS INTERKULTURÁLIS TANFOLYAMOK

Magyarországon a törvényi szabályozásnak megfelelően az állam feladata a nemzetközi védelem alatt állók részére ingyenes magyar nyelvoktatást, rendszeres létfenntartási támogatást és lakhatási támogatást biztosítani (301/2007. (XI. 9.) Korm. Rendelet a menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról 37. cikk). A törvényi szabályozás szintjén nem jelenik meg az interkulturális tanfolyamok szervezése mint feladat. Ebből következően az ingyenes magyar nyelvoktatás volt hivatott a kulturális, a történelmi, a földrajzi, a művészeti és egyéb civilizációs ismereteket átadni. A megközelítés önmagában működőképes lett volna, a nehézséget mindössze az jelentette, hogy olyan tananyagok, amelyek célzottan ezeket a tananyagegységeket is magukba foglalták volna, nem voltak. Így az adott tananyagban imitt-amott megjelenő kulturális tartalom volt az, aminek el kellett indítania az interkulturális tanulást. Ehhez kapcsolódott az a gyakorlat, hogy a tanár elgondolásai alapján történt az ismeretátadás, ami, lássuk be, meglehetősen esetlegessé tette a oktatás tartalmát.

A fentebb tárgyalt állapotra reagálhatna az *Európai modulok* első modultervezete. A *Nyelvi és interkulturális tanfolyamokkal* foglalkozó modul a harmadik országbeli állampolgároknak szervezett nyelvi és interkulturális ismereteket átadó kurzusok szervezéséhez kínál hatékony megoldási javaslatokat. Ez a 2011-es dokumentum még nem tudott hatással lenni a magyar viszonyokra, mivel a megjelenése után mostanáig eltelt négy év nem volt erre elegendő. Objektív oka ennek az, hogy 2013-ban került átalakításra a nemzetközi védelem alatt állókra vonatkozó ellátási rendszer, amelynek értelmében 2014. január 1-től elindultak volna a fentebb említett *Nyelvi és interkulturális tanfolyamok*, de erre mostanáig – 2015 őszéig – még nem került sor. Jogosan merül fel a kérdés, hogy ez alatt az idő alatt, vagyis 2014. január 1. és 2015 tavasza között vajon miként látja el a szolgáltató rendszer a nemzetközi védelem alatt álló, amúgy is nagymértékben hátrányos helyzetűek csoportját. A válasz röviden igen egyszerű: sehoggy. Bővebben az mondható el, hogy folyamatban van az erre vonatkozó pályázat kiírása. Remélhetőleg mihamarabb megszületik, hogy legalább 2015 őszétől elindulhassanak a nyelvi és interkulturális tanfolyamok. Nagy valószínűség szerint a két tanfolyamtípus egymásba fonódva jelenik majd meg a szolgáltató rendszerben. Jó hír ugyanakkor, hogy az eltelt kevesebb mint egy évtized alatt születtek olyan tananyagok, amelyek jobban segítik a tanulást, illetve kevésbé kell tananyagfejlesztési munkát ellátnia a tanárnak.

Mindeközben valamilyen minimális ellátás megvalósul civil szervezetek pályázati forrásokból finanszírozott projektjein keresztül, de ezek nem tekinthetők a törvényi szabályozásból fakadó szolgáltatásoknak. Így a projekt alapú működés folyamatossága és fenntarthatósága nagymértékben függ a pályázatok kimenetelétől. Ettől függetlenül elmondható, hogy a civilek nagy része képes előteremteni a programjaikhoz szükséges forrásokat, de stabilnak nem nevezhető a jelenlegi rendszer.

IRODALOM

- European Commission 2011. *Draft European Modules on Migrant Integration*, DG Home. *Európai Unió Tanácsa a 2001/55/EK tanácsi irányelv.*
- FALUDY Julianna–SCHMIDT Ildikó 2013. Nyelv és munkaerőpiac. Bevándorlás és integráció Dániában. In: BODOLAI Anna Borbála–KOVÁTS András (szerk.): *A nyelvtanulástól a politikai részvételig. Bevándorlók integrációját támogató programok az Európai Unióban.* Budapest: ICCR-Budapest, 131–154.
- FAVELL, Adrian 2001. Integration policy and integration research in Europe: a review and critique. In: ALEINIKOFF, Alexander–KLUSMEYER, Doug (eds.): *Citizenship today: Global Perspectives and Practices.* Washington DC: Brookings Institute–Carnegie Endowment for International Peace, 349–399.
- GÚTI Erika–SCHMIDT Ildikó 2011. (Jog)szabályok és szabályozatlanság a felnőtt migráns nyelvoktatásban. In: HIREN-LÁSZLÓ Kornélia–KARMACSI Zoltán–MÁRKU Anita (szerk.): *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban.* Budapest–Beregszász: TINTA Könyvkiadó, 93–101.
- JOPPKE, Christian 2007. Beyond national models: Civic integration policies for immigrants in Western Europe. *West European Politics*, 30, 1–22.
- JOPPKE, Christian 2012. *The Role of State in Cultural Integration: Trends, Challenges, and Ways Ahead.* Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Menedékjogról szóló 1997. évi CXXXIX. tv és 25/1998. (II. 18.) Korm. rendelet.
- Menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. tv. és 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet.
- Menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. tv. módosítása a 446/2013. (XI. 28.) Korm. rendelettel.